Magyar Pszichológiai Szemle, 2012, 67. 2. 237–266.
DOI: 10.1556/MPSzle.67.2012.2.1

Az év előadása

MEDDIG LESZ MÉG SZÜKSÉG A PSZICHOLÓGIÁRA?*

PLÉH CSABA

BME Kognitív Tudományi Tanszéke és
CEU Department of Cognitive Science
E-mail: pleh@cogsci.bme.hu

Beérkezett: 2012. január 10. – *Elfogadva:* 2012. január 30.

A pszichológia a 20. század egyik diadalmas tudománya és hivatása. Mégis a kezdetektől visszatérő hullámokban kételyek kísérik, vagy egyáltalán lehetőségét, vagy (vélt) intellektuális szárazságát, vagy gyakorlati sterilitását. Ezek a kételyek ma újra ébrednek, de ma már nem a fenyegetettség, hanem a világos szakmai identitás nevében tudjuk ironikusan visszautasítani őket.

A 19. század második felében a születő pszichológiát az egyik oldalon Comte kezelte kétellyel, mint aminek tartalma megoszlik a szociológia és a neurobiológia között, a másik oldalon pedig Dilthey, Frege és Husserl tartották szellemileg laposnak és fantáziátlannak. Ezeket a törekvéseket próbálta új koncepcióba integrálni a 20. század közepén Karl Bühler és Lev Vigotszkij a három aspektussal (élmény, viselkedés és objektivációk), illetve a közvetítettség elméletével, később pedig Jean Piaget a pszichológia szakmaközi középpontba állításával. Ugyanakkor az elméleti viták közepette a karaván vidáman haladt. A modern pszichológia gyakorlati hivatásának alakításában a múlt század első felében a legkiválóbb elméleti emberek vettek részt, Binet, Ebbinghaus, Stern, S. Freud, Lewin, Lurija, Bowlby, miközben kiemelkedő elméleti tudósok, a hivatás alapvető kereteinek meghatározásában is döntő szerepet játszanak, akárcsak nálunk Ferenczi, Szondi, Harkai vagy Mérei.

A hivatásszerű pszichológia kibontakozása közben sem szűnt meg a fenyegetettség, gondoljunk csak a 20. század közepi pavlovizmus kétes diadalaira, vagy a pedagógiának mint az ember elhivatott alakítójának örök telhetetlen étvágyára.

Mindez csak a múlt, amire a pszichológiatörténésznek illik emlékeztetnie. A mai kor szellemi térképén újra két irányból kérdőjeleződik meg a pszichológia. A tudományban az új interdiszciplináris területek tűnnek úgy, mint amelyek felfalják a pszichológiát. A kognitív tudomány, a neurofilozófia és

* A Magyar Pszichológiai Társaság éves előadása 2011. november 30. Köszönöm Oláh Attila elnök úrnak a megtisztelő felkérést, Bérdi Márknak, Boross Ottiliának, Forgács Bálintnak, Kardos Péternek, Keresztes Attilának, Mészáros Juditnak és Németh Dezsőnek pedig a kézirathoz fűzött kommentárjaikat. Támogatást nem kaptam a dolgozathoz, s etikai engedély nem kellett hozzá.

az idegtudományok megkérdőjelezik a pszichológia önálló jövőjét. Mikorra mindent tudunk, nem lesz más csak neurális izgalmi mintázat, bár éppen az idegtudomány igazi gurui, mint Gazzaniga és Ramachandran kételkednek saját redukcionizmusuk mindenható voltában. A kísérleti pszichológusok nem kell pánikkal reagáljanak erre a részben maguk előidézte megkérdőjelezésre. Az ember neurális értelmezése valóban oksági modellt adhat a viselkedésre, azt azonban, hogy minek az oksági magyarázatát látjuk például a mágnesben, azt, hogy a személy éppen olvas, flörtöl vagy veszekszik, még az adott kísérletben is a viselkedés pszichológiai értelmezése adja meg.

A mai kor másik fenyegetése a félig felkészült s félig emésztett mantrákat csócsáló más foglalkozásúaktól, a trénerektől, kócsoktól, guruktól érkezik. A mai pszichológia azt kell jól lássa, hogy ma már nem szabadságharcot folytat, hanem egy világos hivatást véd. Az intellektuális redukcióval szemben az védi, hogy identitásában a tudomány mögött egy hivatás is áll, míg nincs hivatásszerű kognitív tudós vagy idegtudós. A félkész gyakorló riválisok versenyével szemben pedig azt kell védje, hogy a pszichológus hivatásban az említett nagy elődök örökségének megfelelően az elméleti megalapozottságnak is megvan a helye. A pszichológus nem technikusa vagy felcsere, hanem mérnöke és orvosa a viselkedésnek.

Kulcsszavak: *pszichológia a hivatások rendszerében, redukcionizmus, interdiszciplinaritás, kognitív forradalom*

Előadásomban először a történeti kételyeket tekintem át, kezdve a 19. század végének szellemtudományos pszichológia vitáitól. Éreztetni fogom, hogy a 20. század közepétől milyen önvédelmei voltak a pszichológiának, majd áttérek mondandómmal arra, hogy az utóbbi fél évszázadban hogyan merül fel a diverzifikálódás révén újra az a kérdés, hogy össze lehet-e tartani egy ilyen sokfelé navigáló hajó legénységét, vagyis újra felmerül *a pszichológia egységének problémája*. Az utóbbi 15–20 évben ezt kiegészítik a pszichológia megkérdőjelezései a nagyétvágyú más szakmák, illetve más tudományok részéről. Beszélek majd a neurobiológiai redukcionizmus állásáról, a különféle kognitív megközelítésekről, a népi pszichológia kritikájáról mint a pszichológia túlélőképességének megkérdőjelezéseiről. Előadásom utolsó harmadában hangsúlyozom majd, hogy a pszichológia különlegessége az, hogy benne a tudomány és a hivatás, azaz az elmélet és a gyakorlat együtt létezik. Sokszor úgy érezzük, hogy ez nincs így; nem mindenki ugyanolyan edzett elméletileg, mint gyakorlatilag, másrészt vannak, akiknek nehézséget okoz megküzdeni az emberek napi, valós problémáival, de elméletileg nagyon tájékozottak. A pszichológia túlélőképességét és a pszichológia jövőjét pedig éppen ez a különleges összekapcsolódása adja hivatásnak és tudománynak, miként az a szakma történetére is igaz volt.

Ha azt gondolnánk, hogy a pszichológia jövőjével foglalkozni ma komolytalan dolog, a PsychInfo-ban, az Amerikai Pszichológiai Társaság által működtetett nemzetközi adatbázisrendszerben már 86 ezer olyan tétel van, ami ezzel a problémával foglalkozik, 470 ilyen címmel.

A PSZICHOLÓGIA LÉTJOGOSULTSÁGÁNAK KLASSZIKUS MEGKÉRDŐJELEZÉSEI

Amikor még meg sem született a modern értelemben vett és önállóként felfogott pszichológia, a 19. század 30-as, 50-es éveiben, már a személyesített absztrakciókkal szembeni harca közepette Auguste Comte, a modern pozitivista tudományrendszer-alkotás kiinduló embere, megpróbálja megmutatni, hogy a pszichológiára nincs szükség. Holott még nincs is pszichológia, szerinte nem is lesz rá lehetőség a jövendő tudományában sem, egyszerűen azért, mert az egyetlen dolog, ami a pszichológia számára megmaradna, az az önmegfigyelés, a belső tapasztalás, ami viszont megbízhatatlan.

> *„a metafizikusok [...] újabban azt képzelték el, egy igen kifinomult egyedi érzékenységre alapozva, hogy két egyforma jelentőségű megfigyelés van. Az egyik külső, a másik belső, s az utóbbi kizárólagos célja a mentális jelenségek tanulmányozása. [...] Itt most arra korlátozom magam, hogy világosan rámutassak arra a megfontolásra, mely világosan igazolja, hogy az elmének ez a vélelmezett ön-kontemplációja tiszta illúzió. […] Mert ki is végezné ezt a megfigyelést ? ... Még a szenvedélyeknél is, a legjobb módszer a külső megfigyelés, mivel minden nagyon erőteljes szenvedélymárpedig ezek a leginkább vizsgálódásra érdemesek – szükségszerűen összeférhetetlen a megfigyelési állapottal. Ami pedig azt illeti, hogy végrehajtásuk során meg tudnánk figyelni az értelmi jelenségeket, itt kiugró a lehetetlenség. A gondolkodó egyénnek ketté kellene osztania magát, ahol az egyik fele gondolkodna, a másik pedig megfigyelné a gondolkodást. A megfigyelt szerv és a megfigyelő szerv lévén azonosak, hogyan tudna így végbemenni a megfigyelés?"* (COMTE, 1852, 1. előadás)

Comte részletesen érvel arra vonatkozóan is, hogy mitől rossz adatszerzésében a belső tapasztalás: megismételhetetlen, retrospektív stb. Ezért azután minden, ami pozitív tudásra vezethetne a pszichológiában, feloszthatóvá lesz a szociológia és a fiziológia között. Ezért pszichológia mint olyan nem is lesz.

Természetesen a pszichológia, akárcsak a modern, reformkori, 19. századi magyar kultúra, nem szerette az ilyen jóslatokat. A magyar kultúrában nagy szerepet játszott Herder jóslata, amely azt mondta, hogy a kis nyelvek, így a magyar is, ki fognak halni. Mi megmutattuk, hogy ez nem így megy majd. Hasonló módon a jövendő pszichológusok néhány évtizeddel Comte után, MILL (1865) már igen korán, azt kezdték hirdetni, hogy ez nem így van, s a francia rendszertanász pozitivistának nincs igaza. John Stuart Mill hirdetni kezdte az emberre vonatkozó természettudomány lehetőségét (lásd például GYŐRI, 1995 és PLÉH, 2010 elemzését erről). Jól látta, hogy a pszichológia korántsem olyan eszményi apodiktikus tudomány, mint azt szeretnénk. Mill szerint ennek az az oka, hogy az egyének élettörténetében nagy változatosság található. Ez azonban önmagában nem zárja ki az oksági tudomány lehetőségét: a pszichológia statisztikai vállalkozássá fog válni.[1]

[1] Tanulságos módon egy évszázaddal később hasonló elveket fejt ki Egon BRUNSWIK (1966) is valószínűségi funkcionalizmusában. Szerinte az akadémikus pszichológia fő irányában túlságosan a fizika

„Ezek a hozzávetőleges általánosítások, melyek önmagukban pusztán a legalacsonyabb empirikus törvények szintjét képviselik, deduktíven összekapcsolandóak az emberi természet törvényeivel, melyekből származtak" (MILL, 1843, II. kötet, 495).

Lenne egy olyan mögöttes tudomány, mely az emberi természet általános törvényeivel foglalkozik, amit Mill *etológiá*nak nevez. Ez lenne minden társadalomtudomány kiindulópontja. Ez adja Mill pszichologizmusának lényegét. Nem szabad megfeledkeznünk azonban arról, hogy Mill nem magányos ember volt a maga pszichologizmusával. Egy olyan irányzatot indított el, mely meglehetősen nagyhatású volt, s egész Európában központi szerepet játszott. E kijelölt szerep lényege az a hit volt, hogy létre lehet hozni egy előítélet-mentes, ebben ez értelemben pozitív *embertudomány*t.

Ennek az ihletésnek a keretében Comte után fél évszázaddal születik meg először, elegáns egyetemi keretek között nagyra vivőként a pszichológia kísérletező alapokra építő önállósági felfogása. Az alapító Wundt pozitivizmusának megfelelően a biztosat, a megkérdőjelezhetetlent próbálta keresni, ez viszont csak az egyedi tény lehet. Ennek az ismeretelméletnek a következményeként, éppen Comte-tal szemben, Wundt szerint a természettudomány közvetett, fogalmi ismereteket hoz létre, míg a lélektan viszont közvetlen, szemléleti, ezért ez az utóbbi, a történetileg újabb tudomány egyben a pozitivistább is: „A lélektan, feladatának sajátszerűségénél fogva, szigorúbban tapasztalati tudomány" (WUNDT, 1898, 21). A pszichológia helyét a tudományok palettáján az biztosítja – ellentétben a comte-i jóslattal –, hogy a minden jelenséggel kapcsolatban felvehető egyik attitűdöt képviseli: a szubjektív attitűdöt. Mivel minden jelenség „élmény", nincsenek külön tárgyak, melyek révén a pszichológia megtalálhatná helyét a tudományok világában. A szerénytelen következtetés az, hogy az ifjú tudománynak *minden* a tárgyát képezi, a pszichológia minden tudományos tevékenység propedeutikája.

Maguk a résztvevők nem nevezik magukat *mintázatelvű*nek, de ma, 130 évvel később mi már így nevezhetjük Wundt felfogását. A klasszikus lélektan mintázatelvűsége abból ered, hogy elképzelése szerint a természet rendjében különböző szerveződési szintek vannak. Ezekről a szintekről dologiasítási igény nélkül lehet beszélni, például a pszichológiáról és a pszichológia számára érvényes szintről úgy, hogy közben nem kell feltételeznünk, hogy van lélek. Minden emberre vonatkozó tudomány egy sajátos mintázatot követ. Wundt számára a tudományos pszichológiát megalapozó mintázat elv abból indul ki, hogy vannak bizonyos testi – ma azt mondanánk, hogy neurális – folyamatok, amelyeknek egy sajátos mintázata a magasabb, a pszichológiai szint. Hasonló módon ez a mintázatelvű értelmezés Durkheimnél fogalmazódik meg először mint a szociológia alapvetése. Durkheim Wundt mintája alapján (lásd GISBERT, 1959 és DE WOLF, 1987) azt próbálja megfogalmazni, *mi is a társadalmi tény*. Azt vizsgálja, hogy ha kiindulásként csupán mentális tények, egyedi és egyénekhez rendelt pszichikus tények vannak, akkor hogyan lehetséges mégis a társadalmi tényekre vonatkozó szocio-

---

nomotetikus modelljét vette kiindulópontnak. Brunswik őszinte reménye az volt, hogy a pszichológia képes lesz arra, hogy az elméleti modelleket és metaforákat már nem az elméleti fizika szigorú törvényeiből merítse, hanem olyan makrostatisztikai diszciplínákból, mint a közgazdaság és a meteorológia.

lógia. Durkheim korai felfogásában e tekintetben analógia van a kísérleti pszichológia és a formálódó szociológia szemlélete között. Mindkettő – követve Comte elveit – a dologiasítás, a megfoghatatlan stabil létezők tételezése ellen van, ugyanakkor saját területén a reprezentációkat tekinti praktikus kiindulópontnak (DURKHEIM, 1898). Az egyéni mentális folyamatok mintázatával foglalkozik a szociológia ugyanúgy, miként a fiziológiai folyamatok mintázatával foglalkozik a pszichológia. Kétféle reprezentációt kapunk itt, de mindkét esetben arról van szó, hogy a reprezentációk, amelyek az alacsonyabb szint valamiféle mintázatai, sajátos önálló létre tesznek szert. Wundtnál ennek felel meg a pszichikus okozás, Durkheimnél pedig az a tézis, hogy társadalmi tények csak más társadalmi tényekkel magyarázhatóak (DE WOLF, 1987). Az *1. táblázat* mutatja ezt a reprezentációs alapú munkamegosztást.

1. táblázat. A magasabb szintek és az alacsonyabb szintű realizációk rekonstruált viszonya Wundt és Durkheim felfogásában

	Alsó	Magasabb
Wundt	Neuro	Pszicho
Durkheim	Pszicho	Szocio

A pszichológia tehát már 150 évvel ezelőtt valamivel szemben – a neurális redukcionizmussal és a belső élet tagadásával szemben – fogalmazza meg, hogy *a pszichológiának van helye a nap alatt,* van helye a tudományok palettáján.

A PSZICHOLÓGIA KÉTFÉLE MODERN MEGKÉRDŐJELEZÉSE

Az azóta eltelt másfél évszázad alatt kiderült, hogy legalább két problémája van a pszichológiának, mind mint tudománynak, mind mint hivatásnak. Az egyik, hogy *túl sokféle elméletileg*. Az elméleti pszichológia az irányzatok közötti küzdelmekben sokszor *keresi az autoritást, a vezérelveket, amelyekre minden visszavezethető, s keresi az elméleti egységet*. A pszichológia különböző iskolái, irányzatai vagy ismeretszerzési mintázatai léteznek egy időben. Vannak, akik kissé túlzóan paradigmának nevezik az irányzatokat (PALERMO, 1971; WEIMER és PALERMO, 1973), sőt mint SEGAL és LACHMAN (1972) kiemelték, a kognitív pszichológia megjelenését annak képviselői is mint paradigmaváltást ünnepelték. Jómagam nem vagyok ilyen lelkes, mert szerintem a paradigma eredeti KUHN (1984) bevezette értelmében nem enged meg párhuzamos mintákat, márpedig a pszichológiában ez a helyzet (PLÉH, 2007b). COMEN és SALAMON (1988), valamint DRIVER-LINN (2003) leíró módon bemutatják a paradigma fogalomnak ezt a sokféle, irányzati zászlóbontó, illetve csupán az elmélet szerepét kiemelő értelmezését a pszichológiában.

A másik és állandóan visszatérő gond már Wundt idejétől kezdődően, hogy az a pszichológia, amelyet egyetemeken, iskolákban, intézményekben művelünk, az alkalmazásokhoz képest túl egyféle, túl természettudományos. Ez az egyféleség

pedig túlságosan elfelejti, hogy az ember egészének sokféle beágyazottsága van, s ugyanakkor megfeledkezik az alkalmazások pragmatikus csomópontjairól. Vagyis, hangzik a másik hang, a pszichológia a gyakorlat révén megosztott hivatás.

Dolgozatomban megpróbálom a pszichológia e két alapvető problémáját történetileg és a mai világra vetítve illusztrálni. Egy metaforából szeretnék kiindulni. Az 1930-as években a pszichológiatörténet akkori metaforája, a kecskék és bárányok metaforája, ez az eredetileg JAMESre (1890) visszavezethető metafora. Jamesnél a kecskék a nem hívők, a bárányok a hívők. STEVENS (1938) tette ezt a metaforát újra népszerűvé. Nála azonban ebben a metaforában a kecskék az empiristák, akik legelésznek, a bárányok pedig a spekulatív elmélkedők. A neopozitivízmus újdonsága Stevens értelmezésében éppen az lett volna a pszichológia irányába is, hogy a kísérletezéssel kecskék maradunk, miközben a bárányok spekulációját szigorú matematizált keretekbe szorítjuk. Kecskéken a matematikai dedukciót, bárányokon pedig a matematikai indukciót értették ebben a szóhasználatban.

Isaiah BERLINtől (1953), a kiváló orosz származású brit filozófustól származik az 1950-es évek elejéről egy másik metafora.[2] A metaforát nem a pszichológiára, hanem a tudományok egészére fogalmazza meg Berlin, azzal a gondolattal, hogy kétféle attitűd létezik a tudományra való reflexióra. Az egyik a sündisznó attitűdje, amely hisz abban, hogy létezik egységes tudomány. A *sündisznó attitűd,* amely úgy képzeli el, hogy van egy egységes tudás a világban, melyet ő (mármint a sündisznó) magára gyűjt. A másik elv, az *e pluribus unum* (eklektikus sokféleség), a *róka elve* Isaiah Berlin metaforájában. A róka sokfelé jár, a sok helyről mindenfélét összegyűjt, és nem hiszi azt, hogy csupán egyetlen tápláléka van. A róka a házi szemetünktől kezdve, a csirkéken át, az erdei állatokig mindent megeszik. A mellett fogok érvelni, hogy a pszichológia gondjai és társadalmi, illetve tudományrendszertani elhelyezése akkor oldható meg, ha bevalljuk: mi inkább rókák vagyunk, mint sündisznók.

A TUDOMÁNY EGYSÉGE ÉS A KULCSFOGALMAK: A 19. SZÁZAD ÖRÖKSÉGE

Visszatérve a 19. század végéhez, amikor a pszichológia megindult, természetesen szerette volna magát úgy definiálni, mint számos természettudomány, amely nagy fordulatait a 19. században attól érte el, hogy valami kézzel foghatónak tűnő, dologi, végső egységet talált meg. Ez a régi egység kulcsfogalmakból indul, melyek mintegy materiális építőkövek. Íme, néhány ilyen kulcsfogalom:

Atom	Reflex
Sejt	Gén
Neuron	Fonéma

[2] Isaiah Berlin metaforája Archilochostól származik, a modern értelemben vett poétika egyik elindítójától, aki a verseléselmélet nagy mestere volt, de emellett emlékezetes szólásokat és maximákat is nevéhez kapcsolunk. Az egyik ilyen szólása, hogy *A róka sok mindent tud, a sündisznó csak egyetlen dolgot.*

Természetesen a pszichológusokat is rendkívül izgatta ugyanebben az időben, hogy mi is lehet a léleknek ilyen végső egysége. WUNDT (1898) s főként követője, Amerikába importálója, TITCHENER (1896) számára ez volt az *érzet,* mások számára, mint például PAVLOV (1953) vagy WATSON (1916), a *reflex*. Megint mások, mint BRENTANO (1874, 1911), majd későbbi követői számára, az értelmes, célra irányuló, elegánsan szólva *intencionális aktus* lesz a végső egység.

A végső egység fogalmakkal talán az az alapvető baj, hogy a fizikai világra sem érvényesek és ilyen egyszerűek. A modern fizika inkább folyamat alapon keresi az egységet, az elektrodinamika vagy a kvantumelmélet nem olyan, mint az atomelmélet, amely utóbbi kézzelfogható, végső egységet mutat fel, bizonyos tulajdonságokkal, amire minden visszavezethető lenne. Hasonlóképpen a biológiában a folyamattípusú, például az evolúciós vagy az élettanban a szabályozási gondolkodás, éppen a faj fogalmának bizonyos értelemben vett megkérdőjelezéséből, illetve az állandó átalakulásból indul ki.

A 20. század közepétől merül fel a pszichológiában is az a lehetőség – gondoljunk csak Freud korai munkáira vagy Kurt LEWINre (1972) és követőire –, hogy talán nem a lélek atomi értelemben vett egységeiben kellene a lélektan építőköveit keresni, hanem valamiféle dinamikusabb elrendezésben.

A KLASSZIKUS VÁLSÁG ÉRTELMEZÉSEI ÉS EGYSÉGESÍTÉSI MEGHALADÁSAI

Az 1920-as és 1930-as években zajlott az, amit a pszichológia második válságának szoktunk nevezni. (Az első Wundt követői és DILTHEY [1894] vitája lett volna, a lélektan természettudományos és szellemtudományos elhivatottságának értelmezéséről.) Az értelmezők ennél a második válságnál szétesettséget éreznek, maguk is jól látják, hogy valami baj van. (A válságirodalom ilyen értelmezésére lásd PLÉH [1985], STURM és MÜLBERGER [2011].) Ezt a fragmentációt különböző utakon próbálták meghaladni. A meghaladók közül az egyik, Karl BÜHLER már 1927-ben észreveszi, hogy a pszichológia fragmentációjának problémája valójában *a bőség zavara* (Berlin szóhasználatában itt rókákról beszélnénk). A bőség zavarát Bühler szerint úgy kell feloldani, hogy a pszichológia egészére érvényes szervező elveket kell találni, s nem mindenhol érvényes végső egységeket. Bühlernél ez a szervező elv az egészlegesség és a teleológia. Minden állati viselkedés és emberi élmény és viselkedés egészlegesen szervezett és értelemteli. Az értelmi mozzanat a célkövetéssel kapcsolható össze. Értelemre irányuló a kutya verekedése, sőt értelemre irányuló, célirányos még az egysejtűek mozgása is.

Bizonyosan alig áttekinthető a távolság az amőba egységes viselkedése és az emberi tudományos gondolkodás között. Mégis mindkettő közös fogalom alá rendelhető: *egészleges módon szabályozott és értelemteli* történéssel jellemezhető (BÜHLER, 2004, 294).

Ezt egészíti ki Bühler felfogása egyfajta megengedő eklekticizmussal, amikor azt mondja, hogy a pszichológia nagy házában mindenki számára van hely. Persze a metafora érdekesen kezeli ezt. Az értékek világa valahol fönt keresendő a man-

zárdban, a csillagok közt, az ösztönök viszont lent vannak az alagsorban. A téri metafora tehát valamilyen értéktartalmat hordoz, miközben Bühler maga úgy gondolja, hogy ez egy értékmentes, megengedő attitűd.

Ha valaki egy új témát vet fel, miért kell tudományosan kisebbrendűnek jellemeznie a szomszédját? A pszichológia nagy házában mindenki számára van hely; az egyik a manzárdból az értékek mennyboltjára irányíthatja távcsövét, mások legalább a pszichofizika pincéjét követelhetik maguknak, míg a falak arra hivatottak, hogy az egészet a dolgok oksági rendjébe állítsák (BÜHLER, 1927, 142).

BÜHLER (1934) a jeltanban találja meg ezt az integrációs lehetőséget, abban a gondolatban, hogy a szabályozottság egyetemes. Ez nála azt a megengedő módszertani hozzáállás is jelenti, hogy a pszichológiában mind az élmény (1. személyű nézőpont), mind a viselkedés (3. személyű nézőpont), mind a teljesítmény (Popper III. Világa) megengedett adatforrás. VIGOTSZKIJ (1971) és követői (LURIJA, 1987) elsősorban a DILTHEY (1894, 1975) és SPRANGER (1926) felvetette természettudományos versus szellemtudományos-megértő-kulturális pszichológia kettősségét igyekeznek exponálni és meghaladni az interiorizáció és a funkcionális szervek fogalmának segítségével keresve az egységet. A neobehavioristák számára az egységesítés kulcsa az lesz, hogy a természeti folyamatként értelmezett általános tanulási mechanizmusok rendszerébe beemelik a társas és a jeltanulást (MOWRER, 1960). Néhány évtizeddel később pedig a kognitív pszichológia a világot modelláló ember segítségével keresi az egységet (SEGAL és LACHMAN, 1972; PLÉH, 1998).

Ezek voltak a klasszikus meghaladási kísérletek. Ma azonban felmerül a kérdés úgy is, hogy tényleg egységes pszichológia kell-e? Ennek ad értelmezési keretet az 1980-as évektől folytonosan újra felmerülő válságirodalom.

VAN-E MA IS VÁLSÁG? KÉTFÉLE PSZICHOLÓGIA VAGY KÉTFÉLE PSZICHOLÓGUS?

A neobehavioristák tehát a tanulás kiterjesztett gondolatával próbálták megteremteni a vágyott egységet. A neobehaviorizmusból kibújó kognitív szemlélet pedig majd a világot modelláló ember elképzelésével tette ugyanezt. Az 1950–1970-es években úgy éltünk, hogy létezőnek hittük az egységet, hol a tanulás, hol a megismerés fogalma köré szervezve.

Az 1980-as évektől azonban újra megjelent a válságirodalom. Érdekes módon azonban ez nem nevezi magát válságirodalomnak, hanem helyzetét tudományfilozófiailag és szociológiailag mint *egységproblémát* fogalmazza meg. STURM és MÜLBERGER (2011) igen alapos áttekintése például ezt az irodalmat nem is sorolja a válsághoz, náluk a válságirodalom az 1970-es évek szociálpszichológiai önreflexióival ér véget.

Az utóbbi negyedszázad kétségkívül ismét tele van egységféltési gondokkal. Arthur STAATS (1983) monográfiája egy nemzedékkel ezelőtt világosan exponálta a gondot, kiindulva a társasági megoszlásból is. STAATS (1998) diagnoszta, aki szétesést lát, de terápiaként integrációt szeretne. Alapelve az, hogy egyszerre kell egységes szervezeti forma, intézményes keret, ahol megvitatjuk az elméleteket,

ugyanakkor szükség van egységes ontológiára (mi is a pszichológia tárgya) s módszertanra is (STAATS, 1983, 1999). Staats annyira komolyan veszi a szétesés-diagnózis–integrálásigény kettősséget, hogy külön „egységvitákat" szervez az Amerikai Pszichológiai Társaságon belül. Ez az egységkeresés nála nagyon hasonló PIAGET (1970) törekvéseihez: a pszichológia hivatása, hogy központi helyet foglaljon el az emberrel foglalkozó tudományokon belül. A neves behaviorista, Staats várhatón is a komplex viselkedés fogalma köré szervezi ezt az integrációt, míg Piaget a megismerés fogalma köré.

Ez az aggodalom és egységkeresés nem tűnt el. YANCHAR és SLIFE (1997) történeti áttekintése világosan mutatja, hogy a vélemények megoszlanak, továbbra is vannak szétesést s ezzel válságot, és a másik oldalon az integritást kiemelő felfogások is.

Nézzük először a *szétesettség miatt aggódókat!* Az aggodalom egyik alapja tudomány és a gyakorlat elválása, de ehhez hasonló a kutatás és oktatás, az alap és alkalmazott tudomány elválása. Mint GOERTZEN (2008) áttekinti az irodalmat, vannak, akik szerint mindez az aggodalom megalapozatlan, valójában a specializáció és a tudáshalmozódás okozza a válság érzetét, mint már BÜHLER (1927) is megfogalmazta. GOERTZEN (2008) elemzése szerint számos jel mutat arra, hogy valóban van egy diverzifikációs válság.

1. A sokrétűség nem együttműködő, hanem versengő.
2. Nincs igazi egység, sem a módszertanban sem a vezértémákban.
3. Nincs közös ontológia és módszertan.
4. Mindez más társadalomtudományokra is igaz, ez relativizálja.
5. Sajátosan a pszichológia vezérgondja azonban.
6. Az egység még messze van, ne bagatellizáljuk a gondot.

Mindez, mint KOCH (1961, 1975, 1981, 1993) klasszikus elemzésétől kezdve előtérbe áll korunk pszichológiájában, összekapcsolódik azzal a kérdéssel, *mi is a pszichológia, mint tudomány*. KOCH (1961) ezt beállítja a két kultúra klasszikus, de akkor SNOW (1959) előadása és könyve révén igen friss vitatémájába. Koch felfogása szerint a pszichológia igazi gondja, hogy miközben eszközeiben *tudományos* szeretne lenni, elfeledkezik a 20. század során arról, hogy tartalmában a *humaniórákoz* kellene tartozzon. Valójában a pszichológia képezheti azt a harmadik erőt, mely a SNOW (1959) vázolta drámai szakadékkal elválasztott két kultúra között közvetít. Ebben persze az igazi adósága a humán oldal felé van. „A tudományos elismerés keresése közben a pszichológia valójában egy olyan meglehetősen elfogadott episztemológiát és fogalmi nyelvezetet alakított ki, melyek lehetetlenné teszik azt, hogy differenciáltan foglalkozzon az emberi tartalmakkal. A pszichológia belső fejlődése, az ember intrinzikus megismerési és motivációs rendszerei (1960-ban vagyunk! – *P. Cs.*) az egyik oldalról, a tudományfilozófia lazulása a másik oldalról lehetővé kellene tegyék ezt a humaniórák felé nyitást. […] ha a pszichológia meg akar felelni saját definíciójának, akkor a humaniórákhoz legközelebbi problematikájú tudomány *kell* legyen… A mai tudásmegosztott világban a pszichológia kell legyen a harmadik erő" (KOCH, 1961, 630, 629).

Koch felfogása célokat jelöl ki, azt, hogy milyen is kellene hogy legyen a jó, az addiginál nyitottabb pszichológia egy fél évszázaddal ezelőtt, éppen a behaviorizmusnak a saját hanyatlását bevezető elképzelt csúcsán. Valóban ilyen egységesen a keményfejűek oldalán van-e a pszichológia, vagy talán a tudományos kézikönyvszerkesztő KOCH (1959–1963) saját foglalatosságának csapdájába esett? Később (KOCH, 1993) maga Koch is úgy értelmezi saját kezdeményét, hogy ő a pszichológia sokarcúsága a PSZICHOLÓGIA helyett a PSZICHOLÓGIAI TANULMÁNYOK mellett állt ki. Mindenesetre az azóta eltelt fél évszázad inkább a kemény-lágy kettősség szakmán belüli meglétét támasztja alá.

KIMBLE (1984) a Koch felvetette mozzanatot átfogalmazta egy belső kettősségé. Lehet, hogy mi pszichológusok, hol ilyenek, hol olyanok vagyunk, nem annyira mindig keményfejű kecskék, mint Koch képzelte? A következő lépésben, ahogy az már egy empirikus tanuláskutatóhoz illik, a kettősséget Kimble empirikus kutatás tárgyaként operacionalizálta. Alsó éves diákokat s az Amerikai Pszichológiai Társaság tisztségviselőit és tagjait (több mint 300 személyt) vizsgált a humanista versus tudományos értékek tekintetében, olyan skálákon, mint amelyeket a *2. táblázat* mutat.

2. táblázat. KIMBLE (1984) skálái és értelmezésük a tudományos és lágyabb pszichológiai attitűdök elkülönítésére

Skála	Szembeállított gondolatok
Értékek: tudományos–humán	Tudásnövelés–életjavítás; metodika–relevancia; elmélet–alkalmazás
A viselkedés **törvényszerűségei:** determinizmus–indeterminizmus	Szabályszerű–szabálytalan; érthető–értehetetlen; bejósolható–bejósolhatatlan; ellenőrizhető–ellenőrizhetetlen
A **tudás forrása**: objektivizmus–intuicionizmus	Érzékelés–empátia; megfigyelés–önbeszámoló; kutatás–józan ész;
Módszertani stratégia: adatok–elmélet	Kutatás–értelmezés; indukció–dedukció
A **felfedezés mezeje**: labor–terep	Kísérlet–felmérés; kísérlet–megfigyelés; hipotéziselenőrzés–korreláció; pontosság–ökológiai érvényesség
A törvényszerűség **idői érvénye**: történeti–ahistorikus	Fejlődési–leíró; longitudinális–keresztmetszeti
Nature-nurture: öröklés–környezet	Fiziológiai–kontextus, élet–társadalomtudomány
Törvények általánossága	Fajok közt–fajra jellemző; átlagember–egyén; egyetemes–kultúraspecifikus
Fogalmak konkrétsága	Biológiai valóság–absztrakció
Elemzés – egészlegesség	Molekuláris–moláris; rész–egész
Cselekvésvezérlés: kogníció–érzelem	Ész–érzelem, gondolkodás–motiváció; értelem–ösztön; racionális–irracionális
A **szervezet értelmezése**: reaktív–kreatív	Automata–szándékos; asszociáció–konstrukció

A valóságban szemantikus differenciálskála-szerűen ítélték meg a személyek a pszichológiát.

Tudományos értékek	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Humán értékek
Determinizmus	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Indeterminizmus

KIMBLE (1982) nem meglepő módon nagy eltéréseket talált. Minél szofisztikáltabb valaki a pszichológiában, annál inkább a tudományos pólus felé fordul. Az egyetemisták enyhén a humanista pólus felé orientálódnak, a szakmaibeliek enyhén a tudományos felé. A szakmán belül igazán éles a megoszlás. A kísérletezők 95%-a a tudományos, a klinikusok 75%-a a humanista oldal felé húz A kísérletezők deterministák, objektivisták, de abban már megosztottabbak, hogy vannak köztük egészlegesség elvűek s elemzők is.

A kanadai társaság elnökeként CONWAY (1992) azután még tovább ment. Ezt a különbséget a személyiséggel is összekapcsolta. A 20. század első felének perszonológiai törekvéseket felújítva hirdette, hogy az eltérő pszichológiák eltérő személyiségeket takarnak.[3] CONWAY (1992) maga összegyűjtött számos, a két kultúra személyiség oldalára vonatkozó vizsgálatot, s arra a következtetésre jutott, hogy a kemény és lágy, tudományos és humanista stílus egyben analitikus és egészleges személyiségattitűdöket is jelent. Az elemzők részletes letapogatók, szűk kategóriákat alkalmaznak, s mezőfüggetlenek. Gondolkodóbbak, a szó jungi értelmében, bal féltekei feldolgozási stílust mutatnak, paradigmatikusak és konvergensek. Az egészlegesek viszont mezőfüggőek, széles kategóriákat használnak, kevés letapogatással, s a különbségeket lekerekítik. Intuitívek jungi értelemben, jobb féltekei stílusuk van, divergensek, s BRUNER (2005) felfogásban narratívabb gondolkodási stílusuk van. Conway értelmezésében a James féle kemény és lágy stílus egy analitikus és egészleges személyiségnek felel meg: „szerintem jelentős fogalmi hasonlóság van a tudományos értékek és az analitikus stílus, illetve a humanisztikus értékek és az egészleges információfeldolgozási stílus között" (CONWAY, 1992, 6).

A személyiségvonásokat tekintve a tudós alkatúak introvertáltabbak, a humanisták melegebbek, a tudósok kényszeresebb és lelkiismeretesebbek, míg a humanisták hisztériásabbak s nyitottabbak *(3. táblázat)*. Éppen a nyitottságnak egy izgalmas kilógó mozzanata is van. Mind a tudományban mind a művészetben a valóban kiugróan kreatív személyek nyitottabbak s ugyanakkor rámenősebbek.

Ahogy Forgács Bálint megjegyezte ennek alapján: a szakmák rendre egy bizonyos típust vonzanak, kivéve a pszichológiát, mely mindkettőt, ez is kifejezheti a híd szerepét, nem mint feladat, hanem mint tény, mérnöki, tudományos, valamint művészi és humanista. Aki ezt a két dolgot, fő csapást összehozza, elkerülhetetlenül pszichológiai relevanciára tesz szert, mint számos mai idegtudós, Changeux, Ramachandran, Sachs, Zeki.

[3] Ezt a perszonalisztikus felfogást az irányzat klasszikus korában nálunk is képviselték. MÁTRAI László (1940) amikor a regényírók eltéréseit személyiségmintákkal magyarázza, s SCHÜTZ Antal (1941) amikor a logika formális és informális változatait személyiségtípusokkal kapcsolja össze.

3. táblázat. Az értékválasztások és a személyiség közötti lehetséges viszonyok CONWAY (1993) szerint

Személyiségvonás	Tudományos	Humán
Extro-Introverzió	Introvertált	Extrovertált
Melegség	Negatív korreláció	Pozitív korreláció
Neuroticitás	Kényszeres	Hisztériás
Lelkiismeretesség	Pozitív kapcsolat	
Nyitottság		Pozitív kapcsolat

Ha alaposabban értelmezzük ezt a félévszázaddal ezelőtt elindított kettősséget, akkor sok minden visszaköszön benne az 1870–1890 közötti nomotetikus-ideografikus vitából, DILTHEY (1894) és EBBINGHAUS (1896) vitájából a kétféle, természettudományos és humán, szellemtudományos pszichológiától. Az első törvénykereső s kontextusmentes, a második egyed- s jelentésközpontú lenne. Az azóta, Koch felvetése óta eltelt fél évszázadban, legalábbis a magamfajta kognitív pszichológus számára megváltozott a kép. Megváltozott gyakorlatilag is. KOCH (1961) még arról panaszkodik, hogy a pszichológusok nem foglalkoznak a művészettel. Ma, éppen az idegtudományi és evolúciós értelmezésre hajló kollégáink világában, a művészet igencsak központi téma lesz (RAMACHANDRAN és HIRSTEIN, 1999; ZEKI, 1999, 2006, értelmezésükre lásd PLÉH, 2007a). Van azonban egy másik változás is. A hermeneutikus és a természettudományos szemlélet klasszikus szembenállását megkérdőjelezzük, amikor magát az embert mint sajátos jelentésértelmező s jelentésteremtő lényt tételezzük. Úgy képzeljük el, hogy a Koch kiemelte humanista pólus magának a kultúrateremtő s kultúrában élő embernek a sajátja. Ez számos módszertani gondot eredményez, de az értékteremtő és követő embert nem emeli ki a természet világából (PLÉH, 2003).

ÚJÍTÓ EGYSÉGESÍTÉSEK. CAMPBELL ÉS STERNBERG FELFOGÁSA

Az a gondolat, hogy a pszichológia fragmentációjának a problémája az egymással való nem beszélgetéssel és a kölcsönös meg nem megértéssel kapcsolatos, vagyis hogy olyan, mint egy házassági válság, már régebben, az 1960-as években is felmerült. A szociálpszichológusok és az evolúciós pszichológusok által egyaránt jól ismert Donald CAMPBELL (1988), amellett, hogy a szociálpszichológiai módszertan, a multitrait-multimethod statisztikai elvek és a szelekciós evolúciós ismeretelmélet atyja (CAMPBELL, 2001) sok ironikus írásában foglalkozik a társadalomtudományok útjával is. Ő a szakmák versengését bátran be meri állítani törzsi villongásként. Ironikusan elemezte a pszichológia tudomány-rendszertani helyét is. Az ő elképzelése szerint (CAMPBELL, 1969) a mai világban (és ezen most az 1960-as éveket kell érteni) fűzérszerű diszciplínák vannak, amelyeket az *1. ábra* bal oldalán

látható hólabdák személyesítenek meg. Mindegyik magát szeretné növelni, s egyenként egyre gazdagabbak lesznek, interdiszciplinaritáson azt értik, hogy ők maguk máshonnan is átvesznek dolgokat, de közöttük mindig lyukak vannak. A valóság azonban nem ilyen. Valóságban a természetben és a társadalomban halpikkelyszerűen alakulnak a viselkedés, illetve egyáltalán a jelenségek determinációs viszonyai, mint az *1. ábra* jobb oldala mutatja.

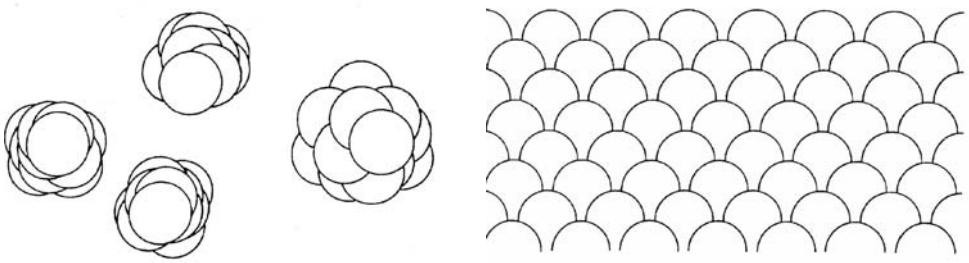

Mai helyzet: füzérszerű diszciplínák lyukakkal közöttük

Ideális helyzet: halpikkelyszerű lefedés

1. *ábra.* CAMPBELL (1969) felfogása a szakmák jelenlegi kapcsolatáról (bal oldal), s az eszményi, halpikkelyszerű lefedéséről a világnak (jobb oldal)

Olyan világban élünk, mondja Campbell, ahol a tanszékek (department) önkényes szerveződése növekvő belső kommunikációra s törzsies viszonyokra vezet. Igazából arra lenne szükség, hogy az egyes tudományoknak át kellene látniuk, hogy nem lehet közöttük üres hely, hanem a jelenségek valójában állandó kölcsönös determináltságban élnek.

Campbell ugyanakkor racionális ember volt. Azt is látta, hogy ezzel a típusú interdiszciplinaritással sok gond van. Az egyik a mini Leonardók világa, akik azt hiszik magukról, hogy ők valóban mindent tudnak, mérhetetlenül interdiszciplinárisak, sőt transz-diszciplinárisak! Kiegészíti ezt az a gond, hogy a világ, s benne az emberi élmény és megismerés valóságának halpikkelyszerű lefedése, sosem egy fejben valósul meg. Nagyot tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy egy ember ilyen okos lehet, ehhez valóban csapatok kellenek.

Tudnunk kell, s nem szégyellnünk, azt is, hogy a mai diszciplínák (és most 1970-ben járunk) sokszor csak úgy összehordott dolgok. Campbell nem használja itt a róka metaforát, de pozitív értelemben zagyvaléknak nevezi a pszichológiát. Ne féljünk, ugyanezt megmutatja a fizikára, a biológiára és a matematikára is. Mit is tanul egy pszichológiára készülő diák? Emberek életrajzát, egy kis agysebészetet, egy kis iskolai képességmérést, egy kis faktoranalízist, egy kicsit a skizofrén családokról, arról, hogyan lehet névtelen egyetemisták csoportjaival kísérleteket

végezni, és így tovább. Mi köze van mindennek egymáshoz? – kérdezi. Campbell pozitív érvelése szerint nem kell arra várnunk, hogy az eredeti metaforát használva, sündisznóként, hogy ezek között lesz egy végső elv. Ezek valóban különböző oldalai az emberi viselkedésnek, és a halpikkelyszerű modellnek megfelelően, annak sokféle leírásának, miként egyébként már Bühler hármas módszertana is hirdette. Ennek megfelelően mondta Campbell már 40 évvel ezelőtt, hogy új ideálokra kellene törekedni a pszichológia művelésében és oktatásában. Az eszmény a *nyitottság* kellene legyen. Ennek néhány jelszava máig megfontolandó. *A tudós maradjon örök diák, miközben legyen tanár is*. Az intézmények támogassák az ad hoc interdiszciplináris programokat s a kisebb konferenciákat. A tudósokat közelebb kell hozni a diákokhoz, a tudósokat a tanárokhoz.

A mai pszichológiában az egykor még Bühler által kezdeményezett, majd Campbell által újra felvett eklektikus egységkeresést Robert STERNBERG (2005) képviseli. Igazából a megosztó feszültségeket olyan módon lehet csak meghaladni, ha a felvetéseket eklektikusan szemléljük. (Az *eklektikus* szót senki sem szereti használni, én is csak mint diagnosztikus kategóriát alkalmazom, még Bühler sem nevezte magát eklektikusnak.) Sternberg eklektikus szemléletet hirdet, még a róka-sün metaforára is rátalál (STERNBERG, GRIGORENKO és KALMAR, 2001), amelyet *problémacentrikus szemlélet*nek nevez. Szerinte az oktatásban és a kutatásban egyaránt nem fejezetekből, hanem problémákból kell kiindulni. Például arról, hogy az érzelemfejlődésnek nagy szerepe van a felnőtt élet és a felnőtt megküzdési stratégiák alakulásában, nem kell azt eldöntenünk, hogy ez éppen személyiséglélektan vagy fejlődéslélektan, vagy általános lélektan, vagy pszichofiziológia, hanem együtt létezik mindegyik terület számára mint egy probléma.

A problémamegoldás integráló szerepét kiemelve próbál frissebb és újabb felfogásokat kialakítani a pszichológia fragmentációjával küzdve. Sternberg az *e pluribus unum* (sokból az egyet) elvet kiemelve (STERNBERG és GRIGORENKO, 2002) abból indul ki, hogy számos vélt szakadás van a mai pszichológiában. Kiemelten hangsúlyozza, hogy ezek vélt szakadások. Ilyenek: tudomány és gyakorlat, kutatás és oktatás, alap és alkalmazott identitások szakadása. Fel kell újítani az egységességet, s ennek lényege, a sok szempontúság és a problémacentrikusság kell legyen.

STERNBERG és GRIGORENKO (2001) megpróbálják ezt a problémacentrikus programot egy jelszó köré szervezni, ez a jelszó az *elmélet-kötögetés*. (Ez lesz az ő eufemizmusok az eklektikára.) Jobb szervezésre van szükség. Nem kell a túl sok ágazat létének bedőlni. A szubdiszciplináris szervezés elszigetel és megkettőz, ehelyett tartsuk szem előtt a jelenségek teljes összetettségét. Nem szabad összekeverjük az aspektust a jelenséggel, s ebben a szellemben kell kibontakoztatni a jelenség vagy problémaalapú megközelítést. Az elméletkötögetés valójában nem elméletellenes. Az elméletek legjobb vonásainak kombinálására törekszik, s ebben elismeri a vezérelvek fontosságát.

Az elméletek kötögetése nem fél attól, hogy különböző származású, különböző hagyományokba illeszkedő elméleteket akarunk egymással összekapcsolni. Ezzel el tudunk jutni oda, hogy nem egy neopozitivista, hanem egy, a sokaságot elismerő (Vive la différence!), ugyanakkor kriticista filozófia fog a pszichológia valamiféle kötögetős egységesítése mellett/mögött állni.

ALTERNATÍV EGYSÉGESÍTŐK. A BEHAVIORISTÁK MÉG ITT VANNAK

A mai pszichológia egység vitái közepette a többé-kevésbé kognitív integrátorok mellett megfogalmazódik továbbra is a hit a viselkedéselvű integrációban. KIMBLE (2005a,b) egy funkcionalista behaviorizmusban látja az egység kulcsát. Valójában ez is egy sajátos eklekticizmus lesz. Az elemzés szintjén a megismerés, az affektus és a cselekvési tendencia (nyílt viselkedés) hármasságáról beszél, azonos hangsúllyal véve az ingerület mellett a gátlást is. Minden beilleszkedik egy fejlődési keretbe, amelyben a kognitív, affektív és reakciópotenciálokból lesznek átfogó és speciális személyiségvonások, s az alkalmazkodás mellett a megküzdést is feltételezi. S mindez egy genetikai boríték hatálya alatt bontakozik ki. Talán ismerős ez például Eysencktől.

Arthur STAATS (1999) egy másik behaviorista teoretikus, aki közel 90 évesen még mindig a pályán van, olyan pozitív egységesítési programot próbál hirdetni, amely azt mondja, hogy a különböző szinteket és a különböző területeket (területeken azt értjük, hogy személyiség, differenciál-pszichológia, pszichofizika stb.) és a különböző viselkedési szabályozási szinteket együtt kell kezelni.

A 2005-ben elhunyt Uri Bronfenbrenner (BROFNBRENNER és EVANS, 2000) munkássága összegzéseként újból egy ökológiai fejlődési modell mellett áll ki, amely azt hirdeti, hogy a pszichológia alapkérdése az ember állandó változása. Ahhoz, hogy ezt a változást megértsük, interakciós modellekben kell gondolkodnunk, amelyek a kontextust nemcsak fizikai, hanem társas kontextusként és kulturális kontextusként is értelmezik.

Magam (PLÉH, 2003, 2006) is úgy véltem korábban, hogy a mai pszichológia a kifinomultabb fejlődéselmélettel, kultúra, idegrendszer és evolúció közös kezelésével egy újfajta háromszögben egységet találhat.

LEHET, HOGY NINCS ESÉLY AZ EGYSÉGRE? VAGY A CSAPATMUNKA SEGÍT?

Sokan próbálják meg ennek a valódi vagy feltételezett fragmentációnak valamiféle logikai elemzését is adni. ZITTOUN, GILLESPIE és CORNISH (2009) azt mondják, hogy valójában két oka van a fragmentáció érzésének. Az egyik, hogy nem tudunk egymással dolgozni, a másik, hogy nem találjuk a hangot a társadalommal. Ebből a pszichológián belül igazából egy újfajta szociális szerveződés a kivezető út. Az egyik kulcsmozzanata ennek az újfajta szociális szerveződésnek a *valódi csapatmunka* lenne. A csapatmunka nem azt jelenti, hogy egy nagy guru mellett tizenketten, a nagy tudománymodellnek megfelelően, ugyanazt a dolgot pipettázzák, hanem a különböző orientációjú és eredetű emberek valóban beszélgetnek egymással, mint azt már Campbell is hirdette. Mint Keresztes Attila kollégám megjegyezte, ez a mozzanat fokozottan fontos viszonylag kis tudományos közösségekben, mint Magyarország, mert itt, ha nincs csapat, az egyedi témákkal, terápiákkal stb. nagyon el lehet szigetelődni. Ez az elszigetelődés pedig hatványozottan lassítja

a szakma fejlődését. Különösen fontos lenne olyan központokat, csomópontokat létrehozni, amelyek egyszerre kutató-gyógyító-rehabilitációs egységek például.

A másik mozzanat az újraértelmezésekben a *kulcsfogalmak* előtérbe állítása. Ez valójában a sündisznó visszacsempészése a rókák közé. A harmadik, ami sehol nem valósul meg, s csak jelszavakban él, a nyitott laboratóriumok rendszere. A nyitott laboratórium örök remény, de nemcsak a pszichológiában, hanem minden más tudományágban is, egyelőre utópia.

Sokan önkritikusan észrevették, hogy a sokrétűségnek és a szétesettségnek van egy sajátos *retorikai oldala* is. A különböző területek, mondja KOCH (1993) egy késői írásában, egyazon területről eltérő metszeteket készítenek. A metszetek különböző elnagyolt társalgási világokat teremtenek, de ezek a társalgási világok nem tudnak egymással igazán beszélni. Ennek a retorikai önkritikának egyik új változata KATZKO (2002) munkája, aki szerint a retorikai hiba lényege, hogy a pszichológiai kutatás technológiája révén úgy állítjuk be a világot, mintha egy függő változót (például hogy egy gyerek sikeres lesz-e az iskolában) csak az általunk figyelembe vett néhány tényező befolyásolná. Ha pedig Campbell révén visszagondolunk a halpikkely modellre, akkor tudnunk kell, hogy nagyon sok befolyásoló tényező van. Sokan azonnal kritizálták ezt a retorikai felfogást, például CHAO (2003), mondván, hogy nem a retorika a bűnös. Félreértés a retorikát rossznak tartani. Valójában az az attitűd a hibás, amely a sokrétűséget hibának tartja. Így válhat a sokrétűség és a fragmentáció erénnyé a jövőben.

A TEMETÉS HANGULATA?

Az egységtörekvések és viták közepette az is megfogalmazódik az utóbbi negyedszázadban, hogy lehet, hogy a külső kapcsolatok, éppen a nagy-nagy interdiszciplinaritás révén a pszichológia mint hivatás felbomlik. A neves esszéisztikus pszichológiai elméletíró, Howard GARDENER (1995) megehetősen cinikusan fogalmazza meg, mi mindent tehetünk a diverzifikáció a sokfelé húzás tényei közepette.

1. Nyugodjunk bele, lehet, hogy kihalunk.
2. Jelentsük be, hogy győztünk.
3. Legyünk optimisták, lesz integráció, például evolúciós vagy pozitív pszichológia formájában.
4. Lássuk be, hogy talán romantikusan tekintettünk másokra. Például a közgazdaságtan is ugyanilyen megosztott.

Ugyanakkor Gardner szerint bár sok mindent elvesz a pszichológiából alulról az idegtudomány, felülről pedig a kognitív tudomány, talán megmarad a közép. Például a személyiség és a tudat mint pszichológiai kérdés. Ennek során, mint például BRUNER (2005) is vallja, talán valóban közelebb kerülhet a regényíró és a pszichológus, vagyis az ember humanista és tudományos felfogása.

SPENCE (1987), aki nem más, mint asszonynevén a szorongáskutató Janet Taylor, egy már címében is igen provokatív tanulmányban *a centrifugális és centripetális tényezők*et szembeállítva veti fel a felbomlást. „Az emberi kísérleti pszichológusok a

kognitív tudomány kibontakozó területére dezertálnak; a fiziológiai pszichológusok boldogan meglelik helyüket a biológiai és idegtudományi tanszékeken; a munka- és szervezetpszichológusokat beszippantják a business schoolok; a pszichopatológusok pedig az orvoskarokon találják meg helyüket. A klinikusok, az iskolapszichológusok és más egészségügyi specializációk már régen távoztak, a sajátjaikat külön szakfőiskolákon vagy nevelési főiskolákon képezik. Csak a személyiség- és szociálpszichológusoknak és a fejlődéspszichológusok egy részének nincsen hová mennie.

Milyen érték veszne el, ha ez a rémálom valóra válna? Szerintem éppen az összetartó erő, az a ragasztó, mely bármilyen halványan is, de összetart, az a közös alap, mely a pszichológiát külön tudományos diszciplínaként hasítja ki. A pszichológia tudományának a szíve, a főpálya szerintem a cselekvés elmélete, annak vizsgálata, hogy ténylegesen mit is tesznek az emberek. Ha a kognitív és idegtudományok viselkedési sugallatait nem használjuk ki, mind a tudomány, mind a társadalom veszítene (SPENCE, 1987, 1053).

DE VAN OPTIMIZMUS MA IS

Számos optimista elképzelés is van. Egy mai optimista, HENRIQUES (2003) a biológiát és a viselkedéskutatást egyesíteni törekvő WILSON (2003) nyomán alakította ki elképzelését. Úgy tartja, hogy a világ különböző létezésmódjaira, a fizikai világra, az élővilágra, a társadalomra, a pszichológiára vonatkozó tudások és készségek egy sajátos *tornyot alkotnak,* amely mintegy tölcsérszerűen mutatja a valóság egymáshoz kapcsolódását, ahol nincsenek szigorú határok, és a pszichológiának ebben kell központi helyét megtalálni, mint a *2. ábra* mutatja.

A tudás fája

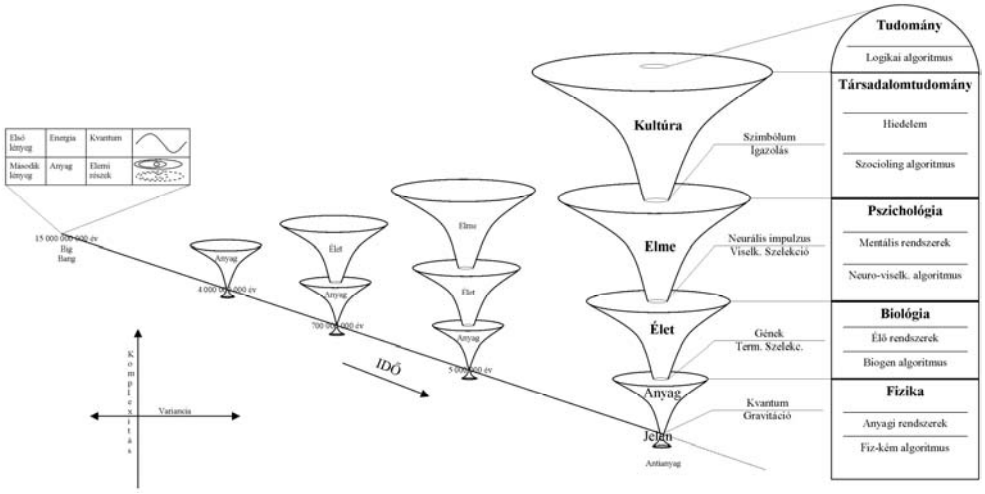

2. ábra. A tudások rendszere HENRIQUES (2003) Willsont követő felfogásában

A hely megtalálásához Henriques a *viselkedési beruházás* kulcsfogalmát ajánlja. A viselkedési beruházás olyan integráló fogalom, amely az emberre vonatkozó, a pszichológián belül ma érvényesülő öt nagy minta rókaszerű illesztése lenne. A kognitív tudomány, a kibernetika, a magatartástudományok, az evolúciós és a genetikai hozzáállás, illetve az idegtudományok egymással való dialógusát teremti meg. A társadalom és a kultúra, melyek a tölcsér metaforában központi szerepet kapnak, kicsúsznak a viselkedési beruházás felfogásból. Henriques a pszichológiát olyan tudományként fogja fel, ahogyan Piaget is jó 40 évvel azelőtt elképzelte. A pszichológia, a természettudományok, a logikai tudományok, a társadalomtudományok és az élővilágra vonatkozó tudományok egy sajátos felületen érintkeznek, ami nem azt jelenti, hogy belőle származik, hanem azt jelenti, hogy ezekből vesznek gondolatokat, mint a *3. ábra* mutatja.

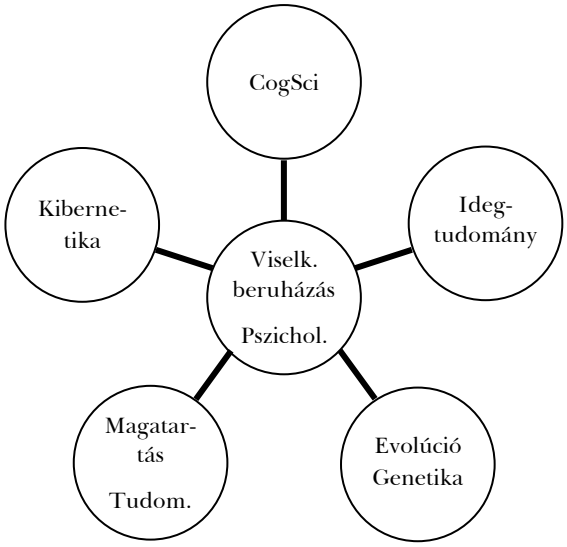

3. ábra. A pszichológia helye a tudományok között HENRIQUES (2003) értelmezésében

Henriques táblázatos formában is bemutatja a fogalmi viszonyokat. A *4. táblázat*ban a viselkedés problémájából kiinduló pszichológiai elemzés a neurális, a genetikai és a társas, kulturális elemzésnek egy sajátos szendvicsében középen helyezkedik el.

4. táblázat. A tudományok fogalmi hálózata HENRIQUES (2003) felfogásában

Komplexitás	Tud. osztály	Létszint	Tárgyak	Komputáció	Viselkedés
Kultúra	Társadalom	Öntudat	Ember	Szimbolikus	Társasnyelvi
Elme	Pszichológia	Mentális	Állat	Neurális	Neuropszichológia
Élet	Biológia	Élő	Élő	Genetikus	Biogenetika
Anyag	Fizikai	Élettelen	Anyag	Kvantum	Fiziko-kém.

MINDEKÖZBEN VÁLTOZIK-E TARTALMILAG A PSZICHOLÓGIA?

Vannak-e igazi tartalmi változások? SPEAR (2007) elemezte a folyóiratok sikerét. Ezen keresztül részletesen megnézhetjük, hogy az utóbbi néhány évtizedben vannak-e változások a pszichológiában. Az egyik érdekes jellemző, hogy a legmagasabb impaktfaktorúak a felkérésre cikket írató folyóiratok. Ilyenek például az *Annual Review of Psychology* és a *Trends in Cognitive Sciences*. Ugyanakkor a leghivatkozottabbak a vezető szociálpszichológiai lap s az áttekintő folyóiratok, mint a P*sychological Bulletin* vagy a *Psychological Review* , az *American Psychologist* mellett a klinikai profilú lapok, mint az *5. táblázat* mutatja.

5. táblázat. 2004 leghivatkozottabb amerikai pszichológiai folyóiratai (SPEAR [2007] nyomán)

L a p	Hivatkozás
J Person Soc Psychol	26.161
Psychological Bulletin	15,557
J Consulting Clin Psychol	13.372
J Clin Psychiatry	12.916
Psych Review	12.753
Child Development	12.670
J Amer Acad of Child Adol Psychiatry	11.730
Physiol Behavior	11.259
Neuropsychologia	9.865
Amer Psychologist	9.444

Érdekes kérdés, ha Spears elemzését követjük, hogy valóban van-e olyan eltolódás a mai amerikai pszichológiában amely eltolja az érdeklődést a kognitív pszichológia felé? Ha megnézzük a pszichológiában nagy amerikai egyetemek (Stanford, Michigan, Yale stb.) tanári karát, akkor valóban látunk ilyen eltolódást, de csak kiegészítve a neuro érdeklődéssel. A tanári kar 20%-a kognitív irányulású, 17% neuro, 16%-a pedig e kettő kombinálása. Vagyis több mint fele a tanári karnak természettudományos irányultságú, s ezen belüli új trendet, a neurokognitív szemléletet követi. Vagyis a fél évszázaddal ezelőtti, Koch által aggódva figyelt természettudományosodási trend meglehetősen bejött.

Nézzük, mi a helyzet a kulcsszavakkal! SPEAR (2007) sok százezer cikk elemzése alapján követi, 1950-től 2005-ig, a kulcsszavak alakulását, mint a *4. ábrá*n látható. Arra az eredményre jutott, hogy meglehetősen feljött az utóbbi időben a neuroscience, jelentős szerepe van a kognitív pszichológiának és a világ összes szakirodalmának tekintetében.

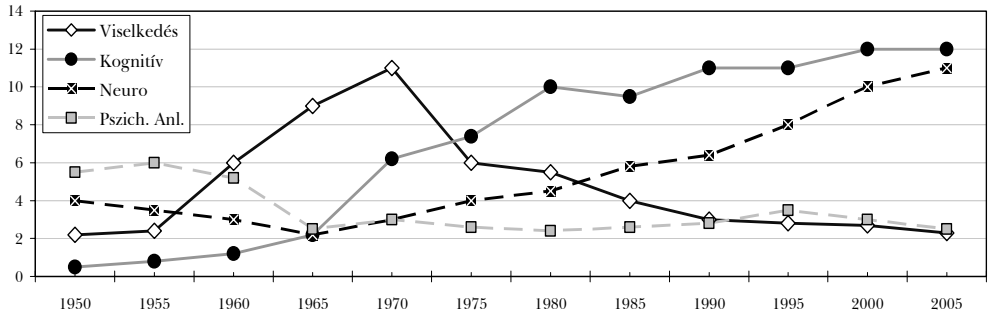

4. ábra. A kulcsszavak alakulása az amerikai szakirodalomban (SPEAR, 2007)

Az *5. ábra* az amerikai egyetemek doktori fokozataira vonatkozik. Azt látjuk, hogy a klasszikus kísérleti pszichológia, 1970-től mára, drámaian lezuhan, megnő a fejlődéslélektan, ugyanakkor a fokozatokban nem növekszik drámaian a neuro és a kognitív terület aránya.

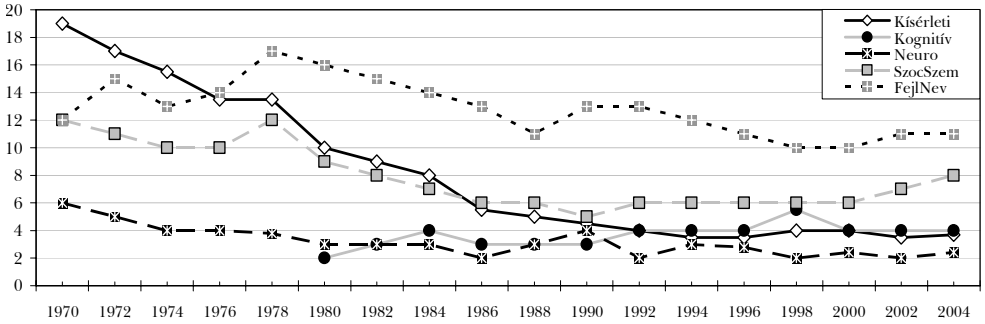

5. ábra. A PhD-fokozatok szakterületi aránya az USA-ban (SPEAR, 2007)

A NEUROREDUKCIÓ ÁLLÁSA

Röviden még egy-két tartalmi vitáról szeretnék szólni, mielőtt visszatérnék az eredetileg ígért mondanivalómhoz. Tudjuk jól, hogy a mai pszichológiában is a legtöbbet vitatott s a pszichológia egész státuszát érintő kérdés az, amit *neurális redukcionizmus*nak szoktunk nevezni. Csak azért, hogy ne mindig CHURCHLANDről (1986a, b) vagy a Churchland házaspárról, illetve amerikaiakról beszéljek, bemutatok egy francia metaforát, Georges CANGUILHEM (1958) metaforáját, aki egy 1956 novemberében tartott előadásában világosan exponálta azt, hogy a modern pszichológiának – ne feledjük, ez egy 60 évvel ezelőtti metafora – döntenie kell a naturalista és a szellemi felfogás között. Ha a Sorbonne központi épületéből kijön, szól e metafora, felfelé vagy lefelé indulhat a Saint Jacques utcán. Ha felfelé indul

a Pantheonhoz, ha lefelé, akkor a Rendőrséghez, a Simenon-regények színhelyéhez érkezik. Fölfelé, a Pantheon felé, ami a szellem, az értékek a kultúrára nyitott ember világát, lefelé, a Rendőrséghez, ami a fiziológiát jelenti Canguilhem metaforájában. Canguilhem metaforája úgy működik, hogy a pszichológia nem tud e kettő között összhangot találni, hiszen valamerre mennie kell. Elég felforgatónak számított a francia szellemi életben ez a kritika. Ma, 50-60 évvel később érdemes azon elgondolkodnunk, hogy vajon tényleg olyan tragikus-e ez a kettősség. Az egyik Canguilhem által kiemelt attitűdből lesz az, amit ma az elmefilozófia és kognitív tudomány elegyének tartunk, a másikból az idegtudomány. Az is lehet, hogy próféta volt, amikor úgy látta, hogy két irányba fog fejlődni a pszichológia.

Már ugyanabban a folyóiratszámban egy kiváló francia szociálpszichológus, Robert PAGÈS (1958) meglehetősen radikálisan kritizálta Canguilhem felfogását. Pagès azt mondta, hogy nem igaz az, hogy miként Canguilhem véli, a Rendőrség felé, az alacsonyabb rendű dolgok felé fordulva van itt a kísérletezés helye, és felfelé nem lehet a jelenségeket kísérletezés tárgyává tenni. A modern szociálpszichológia – az 50-es években vagyunk, ekkor születnek az első kommunikációs hálózatkísérletek stb. – azt mondja, hogy mindent kísérletivé lehet tenni. Álellentét azt hinni, hogy csak az alacsonyabb rendű dolgokkal lehet kísérletezni. Álellentét az is, hogy az ember önértéke és az ember haszna nem kezelhető együtt. A pszichológiában egyszerre kell a technika, a tartalom és a filozófia tekintetében egy integratív, megengedő attitűdre törekedni. Pagès és mások is rámutatnak, hogy itt a vita a francia szellemi életen belül egy akkor nagyon fontosnak számító, kicsit a neobehaviorizmussal kacérkodó, integrátor, kortárs klinikai pszichológus, LAGACHE (1949) és Canguilhem között folyik, akik évfolyamtársak voltak, ezért érthető módon egész életükben rivalizáltak.

Az a probléma és kérdésfelvetés, hogy vajon a neurális redukcionizmus nem viszi-e el a pszichológiát, a mai pszichológiában is él. Ramachandran, egy nagyon kiváló neuropszichológus, idegtudós, aki nagyon sokat tesz azért, hogy bemutassa – így 2011-ben megjelent könyvében is –, hogy a nagyon bonyolultnak tűnő pszichológiai folyamatok a művészettől kezdve, a látás különböző oldalaiig megkapják a neurobiológiai interpretációjukat. Azt mondja: kettős attitűddel kell élnie az idegtudósnak is. Nem szabad félnie a redukciótól, ugyanakkor kiindulásképp mindig a funkciót kell tekintenie. Nem vakon keressük a neurális képletek szerepét. Másik oldalról pedig az idegrendszert, az agyat nem tartjuk fekete doboznak. Ő is használ egy meglehetősen éles metaforát egy lábjegyzetbe rejtve (RAMACHANDRAN, 2011, 323–325). Mi történne egy olyan marslakóval, aki elkezdi boncolni az emberi herét, miközben nincs fogalma az ivaros szaporodásról? Mi mindent hinne azokról a képletekről, amelyeket ott talál? Az idegtudománynak nem szabad marslakónak lennie, a viselkedés elemzéséből kell kiindulnia. Nekünk tudnunk kell, hogy mire való például az emberi here stb. Ugyanazzal a logikával működik a pszichológia – mondja ő –, mint amilyen logikával a genetika indult a gén, a kromoszóma fogalmán keresztül Watsonig és Crickig. A kiindulópont a fenomenológia volt, Mendel jelenségtana, és erre a jelenségtanra keresett magyarázatot a molekuláris biológia. Mindig mi pszichológusok kell, hogy megadjuk a jelenségtant, és ennek alapvetőnek kell lennie a neurobiológusok számára.

Ugyanezt hangsúlyozta két új könyvében a neurobiológiai redukcionalizmus bajnokának kikiáltott GAZZANIGA (2008, 2011) is, aki azt mondja, hogy valójában úgy kell elképzelni neurális értelmezés és pszichológia viszonyát, mint a newtoni mechanika és a kvantummechanika viszonyát. A newtoni mechanika nem szűnt meg, elég vastag könyvekből tanítjuk manapság is. A pszichológia úgy kapcsolódik az idegtudományokhoz, miként a newtoni és a kvantummechanika.

Ma már tengernyi dologból lesz kísérleti tudomány. Csak néhány példa: a kísérleti pragmatikától, a neuroökonómián keresztül, még kísérleti filozófia is van. A pszichológia igazából azt kell, hogy megtalálja, hol is van tulajdonképpen az ő helye a rivális integrátorok, mint a kognitív tudomány, a redukciós integrátorok meg a felfelé átugrók, mint például a hálózatkutatás között. Az igazi szerepe valójában az, hogy a viselkedésre, a megismerésre és az érzés világára vonatkozó kísérleti új tudományokat éppen neki kell integrálnia.

Linda SMITH (2011), az Indiana Egyetem egy kiváló fejlődés-lélektanásza, egy pár hónappal ezelőtt tartott, a pszichológia tanszék átnevezésével kapcsolatos előadásán, azon kezdett töprengeni, hogy ma már ki mindenki foglalkozik a viselkedéssel. Hol publikálnak a pszichológusok, és mire van pénz? Pénz mindig arra van, mind az állásokban, mind a kutatásban, ahol a pszichológus valami mást is tud, nem csak pszichológiát. (Emlékeztetnék arra, hogy 2011. január 1-jétől az MTA Pszichológiai Kutatóintézetnek új neve is ezt tükrözi: az MTA Természettudományi Kutatóközpont Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézete. Hogyan maradhat fenn ilyen körülmények között a pszichológia?)

Linda SMITH (2011) nagyon egyértelmű és határozott programot hirdet. Úgy, hogy *a pszichológia birtoka legyen az integratív kérdéskör*. A pszichológiának nem kóvályognia kell a különböző nézőpontok, például a kognitív idegtudomány, a hálózatelmélet, a viselkedésgenetika között, hanem sajátjává kell tennie őket, s megmutatni, hogy ő, a pszichológia az előadás elején emlegetett rókának megfelelően, ezeket egy odúban tudja kezelni, miközben számon tartja eltérő származásukat.

A HIVATÁS ALAKULÁSA

Többször beszéltem már arról, hogy hogyan alakul a pszichológia hivatása (például PLÉH, 2008). Nem fejtem ki, csak emlékeztetőül mondom, hogy mind az Amerikai Pszichológiai Társaságban, mind az európai képben, mind a Magyar Pszichológiai Társaságban a pszichológusok javarésze, valamilyen tág értelemben – tágan most azt értem, hogy egészség stb., szubdiszciplínákat is beleértve –, klinikai jellegű tevékenységgel foglalkozik. Ha megnézzük az amerikai pszichológia egyetemi programjait 1973-tól 2001-ig *(6. ábra)*, akkor az egyetemi programokban mindennek a száma nőtt, de továbbra is a klinikai pszichológia jellegű programok világa a domináló.

Ennek megfelelően mondják sokan, többek között KIHLSTROM (2004), egy kiváló kísérleti pszichológus és klinikus, hogy (ugyanúgy, ahogyan Campbell is gondolta) valójában a tudós és a gyakorló emberek egységét kell különböző graduális

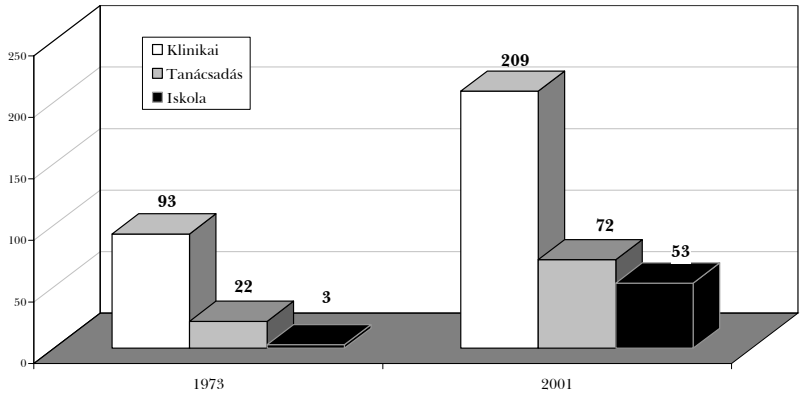

6. ábra. Az amerikai hivatásos pszichológusképző programok alakulása (PETERSON, 2003)

iskolákban megvalósítani. Ahhoz, hogy mi ebben öntudatosak legyünk, ahhoz emlékeznünk kell arra, hogy a pszichológia nagy hősei, Binétől Mérei Ferencig, vagy Ferenczi Sándorig stb. egyszerre voltak kiváló elméleti emberek, és egyszerre kiemelkedő gyakorlati innovátorok, mint a *6. táblázat* mutatja. A kettő nem zárja ki egymást. Ma is vannak gyakorlati elméletírók – magyarokat szándékosan nem említek –, például Herbert Simon, aki kb. egy megyei tanácsi hivatalnak megfelelő helyen dolgozva írta meg *A szervezeti viselkedés* c. könyvét, amiért a Nobel-díjat kapta. Igen gyakorló ember volt, ugyanakkor azután a komputációs elmeelmélet elméleti kidolgozója. Ugyanez igaz Daniel Kahnemanra. Ugyanez igaz fordítva, mondjuk a tudatelmélet és az autizmuskutatás kapcsolatára. A mai pszichológiában nagyon sok nevet lehetne említeni. Valójában a tudatelmélet, mint a mai kísérleti pszichológia egyik alapvető fejlődés-lélektani kategóriája, a klinikai populációkkal, az autizmus spektrummal kapcsolatos megfigyelések alapján került előtérbe (BARON-COHEN, 2004).

6. táblázat. A pszichológia egyszerre elméleti és gyakorlati nagyjai

Hős	Elmélet	Gyakorlat
Binet	az értelem	intelligenciamérés
W. Stern	perszonalizmus	IQ, iskola, tanítás
Ebbinghaus	elemi emlékezet	intelligenciamérés
S. Freud	lélek szerkezete	gyógyító beszéd
K. Lewin	topológia	csoportmunka
Bowlby, J.	kötődéselmélet	kötődéstípusok
Lurija, A. R.	funkcionális szerv	neuropszichológia
Ferenczi Sándor	evolváló lélek	elfogadó terápia
Harkai Sch. Pál	cselekvéselmélet	köznapi pszichológia
Mérei Ferenc	szemiotikai lélek	Ro, szociometria

Az Amerikai Pszichológiai Társaság elnökei általában nagy szerepet szánnak annak, hogy programbeszédeket tartsanak. James BRAY (2010) klinikai pszichológus, 2010-ben a Társaság elnöke, megpróbálta megnézni, hogy mi a jövő, merre növekszik a pszichológia. Az egyik új mozzanat a tudomány áttétele (translation research), ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy nagy tudományos elméleteket átültetünk a gyakorlatot megalapozó kutatásokba. Ilyen transzlációs problémák például a viselkedésgenetikai problémák, a klímaviszonyok és viselkedés kapcsolata, az ergonómia és a hightech kapcsolata. A STEM-diszciplínákba való behelyezés különösen fontos lenne. Mik is ezek a STEM-ek? *Science, Technology, Engineering és Mathematics*. Ez az új amerikai jelszó, az ekvivalens magyar jelszó, természet- és műszaki tudományok. A pszichológia egyik hivatásbeli feladata, mondja a klinikus pszichológus elnök, hogy megmutassa, a pszichológia legalább annyira tudományos, legalább annyira technológiai, mérnöki vagy legalább annyira matematizált, mint a magukat büszkén a STEM világába soroló természettudományok. Ugyanakkor azt is tudnunk kell – és itt a klinikus beszél belőle –, hogy a pszichológiának egy sajátos új öndefinícióra és új szabadságharcra van szüksége az amerikai világban. Ez természetesen igaz Magyarországra is, csak az amerikaiak pontosabban vezetik az ottani egészségügyi statisztikát. 1996-tól 2010-ig óriási mértékben megnőtt a mentális betegekre költött pénz. Ugyanakkor ez a növekmény gyógyszerekre megy el. Mire volna e helyett szükség?

Az Amerikai Pszichológiai Társaság drámai szerepdefiníciós próbálkozásokkal rukkolt elő ebben az évben. Az egyik, hogy gazdasági újításokra van szükség. A pszichológusoknak adekvát fizetést kell kapniuk, a társadalombiztosításban pedig orvosként kell tekinteni rájuk. Amerikában ezt azzal a szóval illetik, hogy *physician*. Tudjuk, hogy ez nem orvos szó szerint, de ez a besorolási igény a pszichológiára a közvetlen ellátási területnek megfelelő besorolást jelentené. A pszichológia maga ugyanakkor vezessen be elszámoltatható, protokollokon alapuló eljárásokat. Új technológiákra, új továbbképzésekre van szüksége. Mindezt azért mondjuk joggal a klinikai típusú szakmákra vonatkoztatva, mert láttuk, hogy mindegyik országban, az egész Európai Unióban, Magyarországon, az Egyesült Államokban, tehát mindenhol igaz, hogy a klinikai szakmákban van leginkább szükség, a legnagyobb igény a pszichológiára.[4]

Van-e valamilyen konklúzió arra a provokatív címre visszagondolva, hogy Meddig lesz szükség pszichológiára? Nekem meggyőződésem, hogy a pszichológia kulcskérdése, hogy *a tudomány és a hivatás jövője együtt halad*. Szemben az olyan guruszakmákkal, mint a tréningipar, a coachok, a grafológusok vagy a jósok. Abban, hogy a hivatás és a tudomány jövője együtt halad, a pszichológusok szemben állnak számos, alacsonyan integrált, viselkedést változtató próbálkozással. Ennek

[4] Kardos Péter kommentárja: Az egységes pszichológia hiányának gyakorlati oka lehet a pénzalapokért való versengés is. Az egymással való versengés természete miatt a pszichológia egyes területeinek az egymás közötti különbségek kihangsúlyozása is célja. Bár ez elsősorban a bürokráciának szól, meghatározza, ki mit csinál. A szociálpszichológia például azért harcol, hogy a jövőben is jogosult lehessen NSF, azaz „természettudományos" pénzekre. Ehhez meg kell mutatnia, milyen hasznos, és különleges társadalmi szerepe van. Ha nem különbözne annyira a pszichológia többi szakágától, miért járna neki külön pénzalap?

az együtthaladásnak meg kell jelennie mind a képzésben, mind a kutatásban, mind pedig a mindennapi gyakorlatban. Ehhez a pszichológiának meg kell őriznie csendes nyitottságát. Csendesen én azt értem, hogy nem kell kikiáltanom, hogy mi [pszichológusok] vagyunk a világ közepe, de azért jó, ha tudjuk, hogy mi valóban, rókaként összegyűjtjük a viselkedés, az élmény és a megismerés világára vonatkozó és a legkülönbözőbb területekről érkező tényeket és megközelítéseket. A pszichológiának hangsúlyoznia kell természettudományos affinitását, de azt is, hogy nem szó szerint az, mert ő a kultúrában és az értékek világában élő ember természettudományos interpretációjára törekszik. Mindebben, be kell látnunk, visszatérve az előadás kiindulására, hogy nem szabad sündisznóként azt hinnünk, hogy majd jól összeadjuk a dolgokat és akkor lesz egy átfogó nagy modellünk, hanem inkább rókaként kell abban hinnünk, hogy sokfelől kell gyűjtögetnünk, és sokfelé kell nyitottaknak lennünk az érintkezési felületeken, mind a társadalommal, mind más tudományokkal kapcsolatban.

IRODALOM

Baron-Cohen, S. (1995). *Mind blindness: an essay on autism and theory of mind*. Cambridge, MA: MIT Press.

Berlin, I. (1953). *The hedgehog and the fox: An essay on Tolstoy's view of history*. New York: Weidenfeld & Nicolson.

Bray, J. B. (2010). The future of psychology practice and science. *American Psychologist, 65*, 355–369.

Brentano, F. (1874). *Psychologie vom empirischen Standpunkt*. Leipzig: Meiner.

Brentano, F. (1911/1994). *Az erkölcsi ismerete eredete*. Budapest: Kossuth. (Fordította Mezei Balázs)

Bronfenbrenner, U., & Evans, W. (2000). Developmental science for the 21st century. *Social Development, 9*, 115–126.

Bruner, J. (2005). *Valóságos elmék, lehetséges világok*. Budapest: Új Mandátum.

Brunswik, E. (1966). Historical and thematic relations of psychology to other sciences. In K. R. Hammond (Ed.), *The psychology of Egon Brunswik* (pp. 495–513). New York: Holt.

Bühler, K. (1927). *Die Krise der Psychologie*. Jena: Fischer.

Bühler, K. (1934). *Sprachtheorie*. Jena: Fischer.

Bühler, K. (2004). A pszichológia egysége. In Pléh Cs. és Győri M. (szerk.), *Olvasmányok a kísérleti pszichológia történetéhez* (pp. 293–303). Budapest: Osiris. (Bühler, 1927 egy fejezete)

Campbell, D. (1969). Etnocentrism of dispplinmes and the fish-scale model of omniscience. In M. Sherif, & W. Sherif (Eds.), *Interdisciplinary relations in the social sciences* (pp. 328–348). Chicago, ILL: Alidine.

Campbell, D. (1988). *Methodology and epistemology for social science*. Chicago: University of Chicago Press.

Campbell, D. (2001). Evolúciós ismeretelmélet. In Pléh Cs., Csányi V. és Bereczkei T. (szerk.), *Lélek és evolúció* (pp. 336–375). Budapest, Osiris.

CANGUILHEM, G. (1958). Qu'est-ce que la psychologie? *Revue de Métaphysique et de Morale, 63,* 12–23.

CHAO, R. (2003). Rethinking fragmentation and diversity in psychology. *American Psychologist, 58,* 824–825.

CHURCHLAND, P. (1986a). *Neurophilosophy*. Cambridge, MA: MIT Press.

CHURCHLAND, P. (1986b). Some reductive strategies in cognitive neurobiology. *Mind, 124,* 289–309.

COMEN, S. R., & SALAMON, R. (1988). Kuhn's Structure of Scientific Revolutions in the psychological journal literature, 1969–1983: A descriptive study. *The Journal of Mind and Behavior, 9*, 415–445.

COMTE, A. (1852). *Cours de philosophie positive 1830–1842*. 2. kiadás. Párizs: Borani et Droz.

CONWAY, J. B. (1992). A world of differences among psychologists. *Canadian Psychology, 33,* 1–24.

DE WOLF, J. J. (1987). Wundt and Durkheim a Reconsideration of a Relationship. *Anthropos*, *82,* 1–23.

DERKSEN, M. (2005). Against Integration: Why Evolution Cannot Unify the Social Sciences. *Theory and Psychology, 15,* 139–162.

DILTHEY, W. (1894). Ideen über eine beschreibende und zerglierdendre Psychologie. *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 2*, 1309–1407.

DILTHEY, W. (1975). *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*. Budapest: Gondolat.

DRIVER-LINN, E. (2003). … Where is Psychology Going? Structural Fault Lines Revealed by Psychologists' Use of Kuhn. *American Psychologist, 58,* 269–278.

DURKHEIM, É. (1898). Représentations individuelles et représentations collectives. *Revue de métaphysique et de morale, 6*, 273–302.

EBBINGHAUS, H. (1896). Über erklärende und beschreibende Psychologie. *Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane, 9*, 161–205.

GARDNER, H. (1992). Scientific psychology: Should we burry it or praise it? *New Ideas in Psychology, 10,* 179–190. (Újra megjelent: In STERNBERG, 2005, 77–90.)

GAZZANIGA, M. S. (2008). *Human. The science behind what makes us unique*. New York: Harper.

GAZZANIGA, M. S. (2011). *Who's in Charge?: Free Will and the Science of the Brain*. New York: Ecco.

GISBERT, P. (1959). Social facts in Durkheim's system. *Anthropos 54* , 353–369.

GOERTZEN, J. R. (2008). On the possibility of unification: The reality and nature of the crisis in psychology. *Theory and Psychology, 18*, 829–852.

GYŐRI M. (1995). Pozitivizmus és lélektani antiredukcionizmus: John Stuart Mill. *Pszichologia, 15*, 391–405.

HENRIQUES, G. (2003). The tree of knowledge system and the theoretical unification of psychology. *Review of General Psychology, 7,* 150–182.

JAMES, W. (1890). *Principles of psychology.* New York: Holt.

KATZKO, M. W. (2002). The rhetoric of psychological research and the problem of unification in psychology. *American Psychologist, 57,* 263–270.

KIHLSTROM, J. F. (2004). Unity within psychology and unity between science and practice. *Journal Clinical Psychology, 60*, 1243–1247.

KIMBLE, G. A. (1984). A frame of reference for psychology. *American Psychologist, 49,* 510–519.

KIMBLE, G. A. (1984). Psychology's two cultures. *American Psychologist, 39,* 833–839.

KIMBLE, G. A. (2005a). Paradigm Lost, Paradigm Regained: Toward Unity in Psychology. In R. STERNBERG (Ed.), *Annual Convention of the American Psychological Association* (pp. 91–106.) Washington, DC: American Psychological Association.

KIMBLE, G. A. (2005b). Functional behaviorism: A plan for unity in psychology. *American Psychologist, 54,* 981–988.

KOCH, S. (1959–1963). *Psychology: A study of a science. Vol. 1–6.* New York: McGraw Hill.

KOCH, S. (1961). Psychological science versus the science-humanism antinomy: Intimations of a significant science of man. *American Psychologist, 16,* 629–639.

KOCH, S. (1964/2004). A pszichológia és az egységes tudomány új koncepciói. In PLÉH CS. és GYŐRI M. (2004, szerk.), *Olvasmányok a kísérleti pszichológia történetéhez* (pp. 932–960). Budapest: Osiris.

KOCH, S. (1975). Language communities, search cells, and the psychological studies. In W. J. ARNOLD (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation* (pp. 47–55). *Vol 23*, Lincoln: University of Nebraska Press

KOCH, S. (1981). The nature and limits of psychological knowledge: Lessons of a century qua "science." *American Psychologist, 36*, 257–269.

KOCH, S. (1993). "Psychology" or "The psychological studies"? *American Psychologist, 48*, 902–904.

KOCH, S., & LEARY, D. (Ed.) (1985). *A Century of Psychology as Science.* New York. McGraw Hill.

KUHN, T. (1984). *A tudományos forradalmak szerkezete.* Budapest: Gondolat.

LAGACHE. D. (1949). *L'unité de la psychologie.* Párizs: PUF.

LEWIN, K. (1972). *A mezőelmélet a társadalomtudományokban.* Budapest: Gondolat.

LURIJA, A. R. (1987). *Utam a lélekhez.* Budapest: Gondolat.

MATARAZZO, J. D. (1987). There is only one psychology, no specialties, but many applications. *American Psychologist*, *42*, 893–903.

MÁTRAI L. (1940/1974). *Élmény és mű*. Budapest: Gondolat.

MCGOVERN, T. V., & BREWER, C. L. (2005). Paradigms, narratives, and pluralism in undergraduate psychology. In R. J. STERNBERG (Ed.), *Unity in psychology* (pp. 125–143). Washington, DC: APA.

MILL, J. S. (1865). *Auguste Comte and Positivism.* London: Trübner.

MILL, J. S. (1874). *A deductiv és inductiv logika rendszere. I–III.* Budapest: MTA.

MOWRER, O. H. (1960). *Learning theory an the symbolic processes*. New York: Wiley.

PAGES, R. (1958). Qaulques remarques sur 'Qu'est-ce que la psychologie?' *Revue de Métaphysique et de Morale, 63,* 23–31.

PALERMO, D. (1971). Is a scientific revolution taking place in psychology? *Science Studies*, *1*, 135–155.

PAVLOV, I. P. (1953). *Előadások a nagyagyféltekék működéséről*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

PETERSON, D. R. (2003). Unintended consequences. Ventures and misadventures in the education of professional psychologists. *American Psychologist*, *58,* 791–800.

PIAGET, J. (1970). *Válogatott tanulmányok.* Budapest: Gondolat.

PLÉH CS. (1985). Két felfogás a pszichológia válságáról: Vigotszkij és Bühler. *Világosság, 26,* 90–93. G17.

PLÉH CS. (1998). *Bevezetés a megismeréstudományba*. Budapest: Typotex.

PLÉH CS. (2003). *A természet és a lélek*. Budapest: Osiris.

PLÉH CS. (2006). Alternatív emberképek a mai pszichológiában. *Világosság, 5*, 3–12.

PLÉH CS. (2007a). A művészeti változás pszichológiai megközelítései: természeti és társadalmi evolúció és a művészet. In KÜRTI E. (szerk.), *Művészet mint kutatás* (pp. 76–92). Budapest: Flaccus.

PLÉH CS. (2007b). Kuhn hatásai a pszichológiában: vannak-e pszichológiai paradigmák? In BINZBERGER V., FEHÉR M. és ZEMPLÉN G. (szerk.), *Kuhn és a relativizmus* (pp. 13–26). Budapest: L'Harmattan.

PLÉH CS. (2008). A pszichológia alakulása a hivatások rendszerében. In BAGDY E., DEMETROVICS ZS., PILLING J. (szerk.), *Polihistória: Köszöntők és tanulmányok Buda Béla 70. születésnapja alkalmából* (pp. 125–139). Budapest: Akadémiai Kiadó.

PLÉH CS. (2010). *A lélektan története*. Budapest: Osiris.

PLÉH CS. (2011). A magyar kísérleti pszichológia fejlődési íve 1950–2010 között. *Magyar Pszichológiai Szemle, 66*(4), 669–673.

RAMACHANDRAN, V. S. (2011). *The tell-tale brain. Unlocking the mystery of human nature*. London: Heinemann.

RAMACHANDRAN, V. S., & HIRSTEIN, W. (1999). The science of art: A neurological theory of aesthetic experience. *Journal of Consciousness Studies, 6*(7), 12–64.

SCHÜTZ A. (1941). *Logikák és logika*. Budapest: MTA.

SEGAL, E. M. és LACHMAN, R. (1972/2004). Komplex viselkedés vagy magasabb mentális folyamatok: Van-e paradigmaváltás a mai pszichológiában? In PLÉH CS. és GYŐRI M. (2004, szerk.), *Olvasmányok a kísérleti pszichológia történetéhez* (pp. 961–972). Budapest: Osiris.

SMITH L. (2011). Challenges facing psychology departments. http://www.apa.org/ed/governance/elc/2011/elc-lsmith2011.pdf.

SNOW, C. P. (1959: *The Two Cultures: and A Second Look. An Expanded Version of the Two Cultures and the Scientific Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press.

SPEAR, J. H. (2007). Prominent schools or other active specialties? A fresh look at some trends in psychology. *Review of General Psychology, 11,* 363–380.

SPENCE, J. T. (1987). Centrifugal versus centripetal tendencies in psychology. Will the center hold? *American Psychologist, 42*, 1052–1054.

SPRANGER, E. (1926). Die Frage nach der Einheit der Psychologie. *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse*, *24*, 172–199.

STAATS, A. W. (1998). Unifying psychology: A scientific or non-scientific task? *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology, 18,* 70–79.

STAATS, A. W. (1999). Unifying psychology requires new infrastructure, theory, method, and research agenda. *Review of General Psychology, 3,* 3–13.

STAATS, A. W. (1983). *Psychology's crisis of disunity: philosophy and method for a unified science*. New York: Praeger.

STERNBERG, R. (Ed.) (2005). *Unity in psychology. Possibility or pipedream?* Washington, DC: American Psychological Association.

STERNBERG, R., & GRIGORENKO, E. L. (2001). Unified psychology. *American Psychologist, 56,* 1069–1079.

STERNBERG, R., & GRIGORENKO, E. L. (2002). E pluribus unum. *American Psychologist, 57,* 1129–1130.

STERNBERG, R., GRIGORENKO, E. L., & KALMAR, E. (2001). The role of theory in unified psychology. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology, 21,* 99–117.

STEVENS, S. S. (1939/2004). A pszichológia és a tudományok tudománya. In PLÉH Cs. és GYŐRI M. (2004, szerk.), *Olvasmányok a kísérleti pszichológia történetéhez* (pp. 709–721). Budapest: Osiris.

STURM, T., & MÜLBERGER, A. (2011). Crisis discussions in psychology – New historical and philosophical perspectives. *Studies in History and Philosophy of Science Part C: Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*.

TITCHENER, E. B. (1896). *An outline of psychology,* New York: Macmillan.

VIGOTSZKIJ, Sz. L. (1971). *A magasabb pszichikus funkciók fejlődése*. Budapest: Gondolat.

WATANABE, T. (2010). Metascientific foundations for pluralism in psychology. *New Ideas in Psychology, 28*, 253–262.

WATSON, J. B. (1916). The place of the conditioned reflex in psychology. *Psychological Review, 23*, 89–116.

WATSON, R. I. (1967). Psychology: A prescriptive science. *American Psychologist, 22*, 435–443.

WEIMER, W. B., & PALERMO, D. S. (1973). Paradigms and Normal Science in Psychology. *Social Studies of Science, 3,* 211–244.

WILSON, E. (2003). *Minden egybecseng. Az emberi tudás egysége*. Budapest: Typotex.

WUNDT, W. (1898). *A lélektan alapvonalai*. Budapest: Franklin.

YANCHAR, S. C. (1997). Fragmentation in focus: History, integration, and the project of evaluation. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology, 17*, 150–170.

YANCHAR, S. C., & SLIFE, B. D. (1997). Pursuing unity in a fragmented psychology: Problems and prospects. *Review of General Psychology, 1*, 235–255.

ZEKI, S. (1999). *Inner Vision: An Exploration of Art and the Brain.* Oxford: Oxford University Press.

ZEKI, S. (2006). Vizuális kép az elmében és az agyban. In PLÉH Cs. és BOROSS O. (szerk.), *Bevezetés a pszichológiába* (167–178). Budapest: Osiris.

ZITTOUN, T., GILLESPIE, A., & CORNISH, F. (2009). Fragmentation or differentiation: Questioning the crisis in psychology. *Integrative Psychological and Behavioral Science, 43*, 104–115.

UNTIL WHEN DO WE STILL NEED PSYCHOLOGY?

PLÉH, CSABA

Psychology is one of the victorious sciences and professions of 20th Century. Still, form its onset on doubts are accompanying its possibility, its assumed intellectual sterility, and practical sterility. These doubts reemerge today. However, one is able to ironically refute them not in the name of the oppressed and endangered, but in the light of clearer professional identity.

In the second half of the 19th Century, the naissant psychology was challenged on the one hand by Comte claiming that its supposed contents could be divided between sociology and neurobiology, while

on the other hand by Dilthey, Frege, and Husserl who considered it to be intellectually plain and lacking phantasy. These challenges were dealt with in mid-twentieth century by the three aspect theory of Karl Bühler (experience, behavior, and objectivations) and by the role of cultural mediation in the theory of Lev Vygotsky, and later on by Jean Piaget with his cross disciplinary position of psychology. Amongst these interpretive debates, the show went on undisturbed. During the early stages of the last century the best theoreticians took part in forming the practical profession of modern psychology. Binet, Ebbinghaus, Stern, S. Freud, Lewin, Lurija, Bowlby, while being outstanding theoretical researchers, played a crucial role in the formation of the basic frames of the profession as well, in a similar way as Ferenczi, Szondi, Harkai or Mérei in Hungary.

The threats and challenges towards psychology never stopped while professional psychology was being formed. Just think of the dubious victories of Pavlovianism in the East-European countries, or the insatiable hunger of pedagogy this ethernel dedicated formator of humanity.

All of this is merely the past to be remembered by historians of psychology. On the present day intellectual landscape, psychology is again challenged and questioned form two directions. In science, the new interdisciplinary field seem to digest psychology. Cognitive science, neurophilosophy, and neuroscience all tend to question the independent future of psychology. Once we would know everything, there will not be anything but neural patterns of excitations, though in fact the real gurus of neuroscience like Gazzaniga and Ramachandran question the victorious nature of the reductionism of their own field. Experimental psychologists should not panic when witnessing the questioning of their existence partly initiated by them. The neural interpretation of man can indeed provide a causal model of behavior, but only the psychological interpretation of behavior can account for what do we have a causal model of, e.g. in the fMRI magnet, is the person reading, flirting, or fighting. And this is further complicated by the subjective experiences of the subject accompanying these behaviors.

The other threat of today comes from the half-prepared representatives of rival professions, from trainers, coaches, and gurus of all sorts. Present day psychology should clearly see that it is not involved in a freedom fight any more, but it protects a clear professional image. With regard to intellectual reductionisms, it protects the idea that psychological science is supported in its identity by an existing profession, while there are no professions of cognitive scientist, or neuroscientist. Against the half-trained professional rivals it should claim that in the profession of psychology, in line with the ancestors mentioned, theoretical foundations have their place. Psychologists are not technicians or paramedics of behavior, but its engineers and doctors.

Key words: *psychology among the professions, reductionism, interdisciplinarity, cognitive revolution*